

PTT-resultaten december 1997

■ *Het PTT-project vierde in 1997/98 z'n twintigste verjaardag, zij het voor de eerste maal in een iets gewijzigde vorm. Niet met drie tellingen per seizoen (november, december, februari) maar met nog slechts één, in december. Zowel inhoudelijke als financiële redenen zijn doorslaggevend geweest om deze verandering door te voeren. Verandering of niet, het aantal getelde routes in december 1997 groeide opnieuw ten opzichte van voorgaande jaren, tot een bijna-record van meer dan 400. Hieronder een eerste overzicht wat er op die routes allemaal te zien was.*

Toename routes

In december 1997 waren verspreid over het land op 408 routes PTT-tellers actief (figuur 1), een groei van 10% ten opzichte van 1996. Daarmee was het de vierde december-telling met meer dan 400 routes sinds de start van het project in december 1978. Alleen in 1984, 1987 en 1988 werd een vergelijkbaar aantal routes geteld. Er waren negen tellers en twee vogelwerkgroepen die vier routes voor hun rekening namen. Bij het illustere rijtje PTT-cracks (zie boxje) voegde zich in 1997 één nieuwe naam, N. Buiten uit Haarlem.

PTT-tellers die december 1997 vier routes telden:

A.P. Bal, C.J. Capello, H. Raaymakers, H. Swinkels, H. Sierdsema, J. Faber, N. Buiten, P.J. de Boer, P.Y. Bergkamp, VWG Nederweert, VWG IVN Brakel.

Zachte winter

De winter 1997/98 was zeer zacht en week dus duidelijk af van beide voorgaande winters, streng in 1995/96 en koud in 1996/97. Voorafgaand aan de telperiode in 1997 daalde de gemiddelde temperatuur in De Bilt geen enkele keer onder het vriespunt en werd op (slechts) zes dagen nachtvorst gemeten. Ook de telperiode zelf startte met enkele dagen nachtvorst, en op 16 december vroom het voor het eerst in deze winter zelfs de gehele dag. Vanaf 18 december echter bleef het de gehele telperiode weer boven nul. Tellers die tijdens de kerstdagen hun route telden werden bovendien geconfronteerd met harde wind.

Watervogels dominant

In totaal werden in december 1997 ruim één miljoen vogels geteld, verdeeld over 159 soorten. Ook zonder overvloedige regenval en overstroomde landerijen is Nederland rijk aan wa-

Figuur 1. Verdeling van PTT-routes in Nederland in december 1997.

tervogels. Twee soorten waren samen goed voor ruim een kwart van alle getelde vogels, namelijk Kolgans (161.000) en Smient (103.000). Andere talrijke soorten behoren eveneens tot deze categorie, bijvoorbeeld Brandgans, Kokmeeuw en Wilde Eend. Van de terrestrische soorten werden Spreeuw (77.000), Houtduif (40.000) en Kauw (35.000) het meest gezien. Dit rijtje soorten behoorde ook in eerdere jaren tot de meest prominente groep in de PTT-resultaten. Opvallend talrijk was de Buizerd, zowel in aantal (2940) als presentie (op 95% van de routes aanwezig). Gemiddeld werden in december 1997 op iedere route ruim zeven Buizerds gezien, met als maximum 78 exemplaren op een route in Zuid-Friesland. Rondom één telpunt dichtbij de Oostvaardersplassen werden in de vijf minuten-periode maar liefst 33 Buizerds (en een Zeearend!) geteld. In presentie was alleen de Zwarte Kraai talrijker. Op slechts vijf van de 408 routes werd er in december 1997 geen één gezien. Uiteraard werden er ook de nodige bijzondere soorten opgemerkt. Opmerkelijk waren Noordse Storm-

vogel (2), Grote Zilverreiger (3), Zeearend (2), Korhoen (1), IJsvogel (slechts 2) en Strandleeuwrik (678, waarvan 310 op één route op Schiermonnikoog). In totaal werden 87 Ooievaars gezien waarvan maar liefst 67 op één telpunt (uiteraard wel dichtbij een ooievaarsstation). Over de te loorgang van de Kuifleeuwrik in Nederland is al veel geschreven. Dat er in december 1997 op ruim 8.000 telpunten verspreid over heel Nederland en in 680 uur vogels tellen slechts één werd gezien, is veelzeggend.

Vergelijking met december 1996

In tabel 1 worden de aantallen en presentie vergeleken op 338 routes die zowel in december 1996 als in december 1997 zijn geteld. Zoals al beschreven, was in de gehele telperiode in 1997 niet echt sprake van vorst, terwijl in 1996 halverwege de periode een felle kou-inval plaatsvond. In totaal werd toen 19% van de routes voor de vorstperiode geteld (15-20 december), 35% tijdens de vorstinval (21-25 december) en 46% toen de vorst het land in z'n greep hield (26 december-1 januari). Deze verschillende omstandigheden komen duidelijk tot uiting bij de diverse soorten watervogels, zoals Fuut, Kuifeend en Tafeleend. In 1996 werden ze als gevolg van ijsvorming op veel minder plaatsen en in veel kleinere aantallen gezien dan in 1997. Ook de aantallen van (Toendra)rietgans, Middeleste en Grote Zaagbek waren in 1997 kleiner als gevolg van het ontbreken van vorst. Daar staat tegenover dat bekende vorstgevoelige soorten als Goudplevier en Kievit in 1996 kennelijk nog in vrij grote aantallen aanwezig waren bij aanvang van de telperiode. Van beide soorten werden er in de zachte december van 1997 namelijk minder gezien dan in 1996, resp. 20 en 64%. Zou er in 1996/97 pas in januari zijn geteld, of was de vorst een week eerder ingevallen, dan zouden deze cijfers er heel anders uitzien.

Opvallend was verder de sterke afname bij de lijsterachtigen (Grote Lijster uitgezonderd), bij Merel vooral in aantal (-42%), maar bij Kramsvogel, Zanglijster en Koperwiek zowel in presentie (36 tot 68% minder routes) als aantal (40-86% minder exemplaren). Waarschijnlijk waren van deze soorten in het najaar van 1996 erg grote aantallen in het land aanwezig (zo werden tijdens trektellingen eerder in het najaar record-aan-

Tabel 1. Vergelijking tussen december 1996 en december 1997 op basis van 338 routes die in beide jaren geteld zijn. Het verschil tussen beide jaren is aangegeven in procenten (vet).

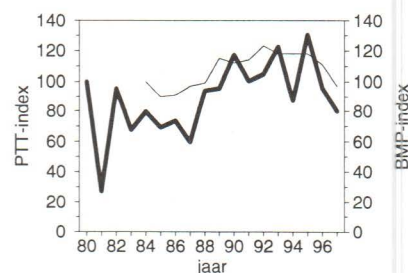
	Routes			Exx				Routes			Exx		
	1996	1997	%	1996	1997	%		1996	1997	%	1996	1997	%
Dodaars	52	52	0	144	144	0	Houtduif	314	308	-2	32.151	31.609	-2
Fuut	89	151	70	1679	5302	216	Turkse Tortel	176	174	-1	1893	1974	4
Aalscholver	173	171	-1	2916	2560	-12	Steenuil	11	12	9	14	14	0
Blauwe Reiger	234	244	4	990	1219	23	Groene Specht	47	36	-23	65	54	-17
Knobbelzwaan	162	179	10	4602	4699	2	Zwarte Specht	24	39	63	32	54	69
Kleine Zwaan	60	57	-5	3744	5438	45	Grote Bonte Specht	208	206	-1	841	751	-11
Wilde Zwaan	29	41	41	374	838	124	Veldleeuwerik	125	112	-10	7226	2401	-67
Rietgans	81	85	5	17.828	16.636	-7	Graspieper	117	134	15	886	1242	40
Kolgans	147	190	29	128.218	146.602	14	Waterpieper	16	15	-6	79	173	119
Grauwe Gans	79	107	35	12.573	19.513	55	Witte Kwikstaart	42	17	-60	72	38	-47
Canadese Gans	13	17	31	328	384	17	Winterkoning	238	273	15	876	1163	33
Brandgans	46	61	33	46.564	72.361	55	Heggemus	136	135	-1	369	467	27
Rotgans	18	18	0	6174	5992	-3	Roodborst	252	254	1	920	1093	19
Nijlgans	83	114	37	1064	1285	21	Merel	333	321	-4	8274	4766	-42
Bergeend	27	48	78	3872	1870	-52	Kramsvogel	213	136	-36	13.714	8212	-40
Smient	123	145	18	116.551	92.426	-21	Zanglijster	53	29	-45	155	50	-68
Krakeend	36	49	36	1002	1036	3	Koperwiek	202	78	-61	6860	962	-86
Wintertaling	57	53	-7	1120	1233	10	Grote Lijster	68	65	-4	137	189	38
Wilde Eend	253	286	13	56.833	46.815	-18	Goudhaantje	132	134	2	1135	1401	23
Pijlstaart	13	23	77	245	224	-9	Baardmannetje	12	11	-8	48	39	-19
Slobeend	18	33	83	269	354	32	Staatmees	128	165	29	1189	1734	46
Tafeleend	92	107	16	7687	9937	29	Glanskop	53	52	-2	177	197	11
Kuifeend	131	156	19	22.313	31.142	40	Matkop	64	89	39	135	245	81
Eidereend	16	14	-13	5261	1011	-81	Kuifmees	61	79	30	222	355	60
Brilduiker	58	58	0	747	1616	116	Zwarte Mees	42	46	10	151	146	-3
Nonnetje	63	72	14	1400	704	-50	Pimpelmees	296	290	-2	2746	2999	9
Middelste Zaagbek	23	21	-9	273	212	-22	Koolmees	323	318	-2	4741	5615	18
Grote Zaagbek	92	91	-1	1491	1166	-22	Boomklever	78	86	10	330	347	5
Blauwe Kiekendief	80	51	-36	141	82	-42	Boomkruiper	155	160	3	494	525	6
Havik	57	51	-11	92	64	-30	Klapekster	12	10	-17	14	12	-14
Sperwer	139	142	2	212	194	-8	Vlaamse Gaai	269	261	-3	1829	1549	-15
Buizerd	306	323	6	2005	2537	27	Ekster	304	307	1	3791	4005	6
Ruigpootbuizerd	12	13	8	19	17	-11	Kauw	310	307	-1	24.236	29.147	20
Torenvalk	227	201	-11	653	508	-22	Roek	148	150	1	14.459	13.903	-4
Patrijs	52	27	-48	413	204	-51	Zwarte Kraai	336	334	-1	17.203	17.269	0
Fazant	167	167	0	900	1062	18	Bonte Kraai	24	20	-17	244	189	-23
Waterhoen	152	150	-1	1786	2079	16	Raaf	10	14	40	88	103	17
Meerkoet	186	233	25	35.496	30.637	-14	Spreeuw	292	294	1	78.713	66.554	-15
Scholekster	38	57	50	31.385	14.676	-53	Huismus	236	235	0	5010	4650	-7
Goudplevier	16	17	6	3594	2877	-20	Ringmus	157	151	-4	4407	2645	-40
Kievit	71	60	-15	17.063	6214	-64	Vink	315	298	-5	10.839	8377	-23
Bonte Strandloper	15	16	7	2382	3592	51	Keep	72	55	-24	1875	456	-76
Watersnip	48	14	-71	127	37	-71	Groenling	135	115	-15	1318	1039	-21
Wulp	93	95	2	7206	10.442	45	Putter	87	99	14	948	1271	34
Tureluur	22	17	-23	292	233	-20	Sijs	189	174	-8	6605	6608	0
Steenloper	16	14	-13	417	265	-36	Kneu	27	23	-15	379	165	-56
Kokmeeuw	288	290	1	42.759	49.556	16	Barmsijs	50	22	-56	470	157	-67
Stormmeeuw	220	231	5	20.727	31.848	54	Kruisbek	21	25	19	332	415	25
Kleine Mantelmeeuw	31	22	-29	166	234	41	Goudvink	64	77	20	199	215	8
Zilvermeeuw	190	205	8	9326	15.606	67	Appelvink	11	19	73	45	36	-20
Grote Mantelmeeuw	73	81	11	579	362	-37	Geelgors	57	55	-4	701	846	21
Holenduif	170	182	7	3426	3393	-1	Rietgors	50	33	-34	244	108	-56

tallen Kramsvogels gezien), of was er tijdens de PTT-periode in december 1996 sprake van vorsttrek. Wisselende aantallen tijdens de najaarstrek of een sterk verschillende timing daarvan leverden ook in eerdere jaren vaak sterk fluctuerende PTT-resultaten op bij deze soorten.

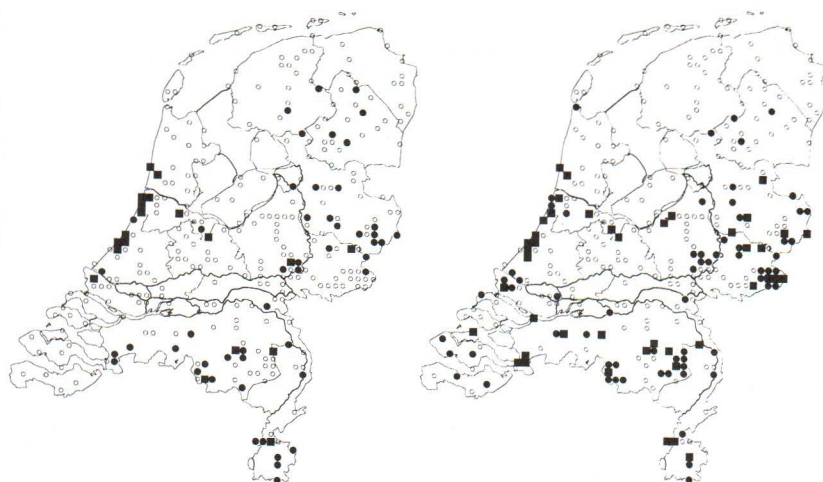
De hogere presentie en grotere aantallen bij standvogels als Matkop, Kuifmees en Winterkoning in december 1997 suggereren dat deze soorten bezig waren aan een herstel ten opzichte van de twee voorgaande strenge winters (en de daaropvolgende dip in de broedpopulatie).

Groene Specht uitgelicht

Groene Spechten broeden in een groot deel van Europa, van Engeland tot West-Rusland en van Zuid-Scandinavië tot aan de Middellandse Zee. Zoals in de onlangs verschenen Europese broedvogelatlas beschreven, neemt in veel landen het aantal broedparen af. Intensivering van de land- en bosbouw, toename van bemesting van weilanden, het verdwijnen van grote, oude bomen (nestplaats) en bovenal een verminderd voedselaanbod (o.a. minder rode bosmieren) als gevolg van verzuring en vermeting worden als de belang-

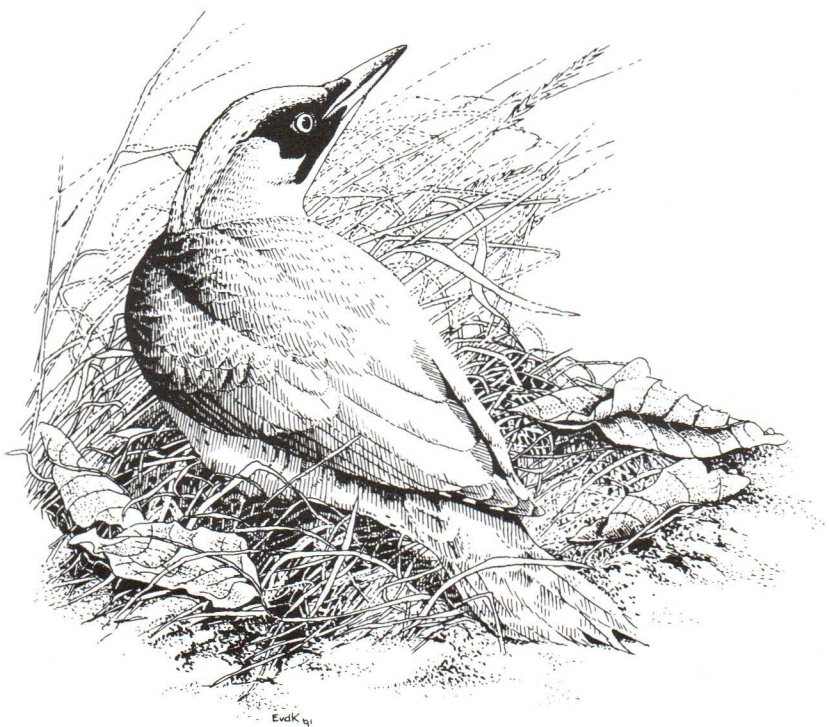
Figuur 2. Trend van de Groene Specht in het PTT (december 1980-97, dikke lijn) vergeleken met de BMP-trend (1984-97, dunne lijn).

Figuur 3. Groene Spechten op 367 PTT-routes die zowel in december 1980-87 (links) als in december 1990-97 (rechts) zijn geteld. In de figuren is het maximaal aantal vogels uitgezet per atlasblok (met daarin eventueel meerdere routes; cirkel = geen Groene Specht waargenomen, stip = maximaal één vogel, vierkant = meer dan één vogel).

rijkste verklaringen voor deze ontwikkeling gezien. In de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig was de Groene Specht in ons land nog de meest algemene spechtensoort. Een halvering van de broedpopulatie in de jaren zestig en zeventig leidde tot het opnemen van de soort op de nationale Rode Lijst. Naar schatting broedden er in Nederland rond 1990 nog 3000-4500 paar. Uit de PTT-resultaten blijkt dat de Groene Specht in de periode 1980-97, op grond van de december-index, weer in de lift zit en significant is toegenomen (figuur 2). In het begin van de jaren tachtig (1981 uitgezonderd, de lage index in dat jaar is waarschijnlijk een effect van het in-

vallen van de winter eind november) werden op 100 PTT-routes gemiddeld ongeveer 12 vogels geteld, in de jaren 1990-97 waren dat er ongeveer 18. De toename heeft zich in verschillende delen van het land voorgedaan (figuur 3), bijvoorbeeld Zeeland en het aangrenzende deel van Zuid-Holland, Noord-Brabant en Gelderland ten oosten van de IJssel (bijv. omgeving van Winterswijk). Het noorden van het land doet niet mee in deze ontwikkeling. Het is zelfs zo dat in 1980-87 in bijvoorbeeld bosgebieden in Friesland en Noord-Drenthe, geregeld Groene Spechten op de formulieren voorkwamen, terwijl recent, in 1990-97 er vrijwel geen meer werden gezien.

De Groene Specht is in Nederland een echte standvogel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de resultaten uit broedvogel- en wintervogelprojecten (BMP en PTT) veel overeenkomsten vertonen. In de tweede helft van de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig nam het aantal Groene Spechten toe (figuur 2). De laatste drie jaren laten een afname zien, waarschijnlijk vooral een effect van de vorst in de winters van 1995/96 en 1996/97. Eerder leidden strenge winters eveneens tot een beperking van de populatiegroei (figuur 2). Winters met een langdurige sneeuwbedekking of bevroren grond zijn nadelig voor de soort omdat de mieren dan niet of moeilijk bereikbaar zijn. Tijdens de strenge, ijzel- en sneeuwrijke, winter van 1978/79 stierven dan ook veel Groene Spechten en werd bij de broedpopulatie in sommige delen van het land een achteruitgang van 60-80% vastgesteld. Al vrij snel na deze gedenkwaardige winter volgde de strenge, sneeuwrijke winter van 1981/82, gevolgd door een reeks van drie strenge winters in het midden van de jaren tachtig (1984/85-1986/87, waarvan de eerste sneeuwrijk was, de overige juist nogal droog). Waarschijnlijk lukte het de Groene Specht niet om zich in de tussenliggende jaren (geheel) te herstellen. Een lage reproductiesnelheid en korte dispersieafstanden (verplaatsingen van meer dan 20 kilometer zijn uitzonderlijk) zorgen er bovendien voor dat in 'suboptimale' gebieden en aan de rand van het verspreidingsgebied het meer dan 10 jaar kan duren voordat de aantalsafname als gevolg van een strenge winter zich heeft hersteld.

December 1998

Op het moment van schrijven moet de decembertelling nog beginnen. Als deze SOVON-Nieuws bij u in de bus valt staat de telling voor de deur of wordt er volop geteld. Ondanks het wegvallen van de externe financiering zullen we er alles aan doen om het PTT-project voort te zetten, daarbij gesteund door het CBS. Hopelijk zijn alle tellers weer van de partij en neemt het aantal getelde routes nog verder toe. De inspanningen van al deze tellers levert ieder jaar weer een schat aan waardevolle gegevens op.

Arjan Boele

Groene Specht (Elwin van der Kolk)